

Laatste examens oude stijl

De vmbo-examens geschiedenis van 2017

Docenten vonden het examen GL/TL 2017-1 wat moeilijkheidsgraad betreft vergelijkbaar met het examen van vorig jaar. Wie goed geleerd had, werd beloond. Alleen voor leerlingen die moeite hebben met lezen, blijft het examen geschiedenis een probleem.

Huub Kurstjens
is toetsdeskundige
geschiedenis bij het
Cito.

Dit was het laatste jaar dat het vmbo-examen over twee aparte onderwerpen ging: staatsinrichting en het historisch overzicht vanaf 1900. Volgend jaar zijn die onderwerpen geïntegreerd en wordt een aangepaste syllabus gebruikt als basis voor een nieuw examen met als titel: *Historisch overzicht en staatsinrichting vanaf 1848*.¹ Hier en daar was in het examen al iets te merken van een nieuwe aanpak. Op *Nu.nl* stond na afloop van het examen een artikel met de volgende kop: VEEL SCHRIJVEN BIJ EXPERIMENTEEL VMBO-EXAMEN GESCHIEDENIS. Dat was een verrassende kop. En niet zozeer vanwege het feit dat er veel geschreven moest worden – dat is al jaren het geval. Nee, dat het examen een experimenteel examen was, dat was de grote verrassing. In het artikel werd vervolgens duidelijk waar deze kop vandaan kwam. Eén geschiedenisdocent had gezegd dat er in dit examen al andere typen vragen zaten die vanaf het volgend jaar vaker opgenomen zouden worden, zogenaamde toepassingsvragen: ‘Ze hebben in het examen van dit jaar al geëxperimenteerd met die vragen,

staan. De vraag ging over een journalist die in een protestantse krant in 1896 een artikel schreef over een bijeenkomst van socialisten. De vragen die leerlingen hierbij moesten beantwoorden, gingen over de betrouwbaarheid van de bron. Bij betrouwbaarheid gaat het dan vooral over de volgende vragen: wie heeft de bron gemaakt (de persoon)? Wanneer is de bron gemaakt (de tijd)? Wat is de inhoud van de bron (de informatie)? Met welk doel en onder welke omstandigheden is de bron gemaakt (de bedoeling)? En voor welke vraag levert de bron betrouwbare informatie op? Sommige leerlingen hadden geantwoord dat de bron betrouwbaar was, want de schrijver was een journalist en die neemt zijn werk serieus. Nu mag je van de goede bedoelingen van een journalist uitgaan, maar dat is toch niet echt een criterium om de betrouwbaarheid van een bron te kunnen vaststellen.

Welke vragen bedoelde de docent toen hij het had over ‘toepassingsvragen’ waarmee in dit examen geëxperimenteerd zou zijn? Volgens hem ging het om de vragen 14, 21, 35 en 44. Bij vraag 14 moest er één verandering genoemd worden in de staatsinrichting van Nederland vanaf 1848 waarbij de politieke invloed van de burgers op het bestuur in Nederland werd vergroot. Vervolgens moest er aangegeven worden waardoor deze verandering de invloed van de burgers groter maakte. Bij de beantwoording van deze vraag kon gebruik gemaakt worden van ruim honderdvijftig jaar Nederlandse geschiedenis. De leerling was vrij zelf een verandering te benoemen, als er in het antwoord maar duidelijk gemaakt werd waardoor de invloed van de burgers groter werd. Met een p’-waarde van .72 bleek deze vraag niet voor veel problemen te zorgen. Vraag 21 daarentegen leverde wel veel problemen op. Daarbij moesten leerlingen eerst twee ideologieën noemen van respectievelijk Duitsland en de Sovjet-Unie eind jaren dertig, om vervolgens de verbazing te kunnen verklaren waarom beide landen in 1939 een verdrag met elkaar sloten. Het probleem zat niet zozeer in de twee afzonderlijke stappen die gezet moesten worden in de beantwoording van de vraag (dat is, zoals het op deze manier gedaan

‘De aanpak van de nieuwe examens zal niet totaal anders zijn, maar het kennismaken van de vernieuwde syllabus is wel noodzakelijk’

waardoor het examen iets meer op een havo-examen lijkt qua vraagstelling. Zo moesten scholieren vaker kijken naar de contexten.² Dat is toch echt iets anders dan de kop suggereert. Overigens waren er in de pers ook andere onjuistheden over examens te lezen, zoals de spelfouten in het examen Nederlands, de verkeerde druk van een atlas bij aardrijkskunde en dat bij de digitale centrale examens in de beroepsgerichte leerwegen de inhoud niet te controleren zou zijn.³

Betrouwbaarheid

Een mooi voorbeeld van het controleren van informatie op juistheid en betrouwbaarheid is vraag 3 in het examen GL/TL 2017-1. Deze vraag zou bij een opleiding journalistiek niet mis-

Kader 1

Bewerkte vraag uit: examen GL/TL 2017-1 (p' .47).
Een politieke prent over de Zesdaagse Oorlog (1967).

Toelichting: De man in het midden is de minister van Defensie van Israël. Links op de prent is de koning van Jordanië te zien en rechts op de prent de Egyptische president.

Na afloop van de Zesdaagse Oorlog zijn de meningen over deze prent verdeeld. De een vindt dat de prent een juist beeld geeft van de Zesdaagse Oorlog. De ander vindt dat de prent een onjuist beeld geeft van de Zesdaagse Oorlog. Geef voor beide meningen één historisch argument dat daarbij past.

Antwoord leerling: De prent geeft een juist beeld van de Zesdaagse Oorlog, omdat Jordanië en Egypte toentertijd in oorlog waren met Israël en Israël met gemak won, zoals je in de prent ziet. De prent geeft een onjuist beeld van de Zesdaagse Oorlog, omdat de oorlog geen vuistgevecht was tussen de koning van Jordanië, president van Egypte en minister van Defensie van Israël. Het was een oorlog met soldaten zoals elke andere oorlog.

is, een min of meer nieuw type vraag), maar dat leerlingen niet wisten wat een ideologie was. Een ander 'nieuw type vraag' was vraag 35. Daarbij moest een vergelijking gemaakt worden tussen de Eerste en de Tweede Feministische Golf aan de hand van een politieke poster uit 1977. Deze vraag werd met een p'-waarde van .56 redelijk gemaakt.

Bij vraag 44 ten slotte ging het om het in een juiste tijdsperiode plaatsen van een zestal gegeven gebeurtenissen uit de geschiedenis van Albert Heijn. Inderdaad, ook bij havo-examens komen deze chronologische ordeningsvragen voor, maar ze worden al jarenlang in de vmbo-examens gebruikt. Nieuw bij deze vraag was dat de gebeurtenissen geen willekeurige gebeurtenissen betroffen, maar gecentreerd werden rondom één thema: de geschiedenis van Albert Heijn. Deze

vraag deed het redelijk goed met een p'-waarde van .57.

Overigens zaten er de afgelopen jaren soortgelijke 'toepassingsvragen' in de examens. Voor voorbeelden hiervan, zie de brochure die behoort bij de voorbereiding van de nieuwe examens vanaf 2018.⁴

Taligheid

Kortom: deze vragen waren met een gemiddelde p' van .53 iets moeilijker dan het gemiddelde van het hele examen (p .60), maar de echte moeilijkheid die leerlingen ervoeren, betrof vooral de vraagstelling, het vele lees- en schrijfwerk en het gebruik van bronnen. Over de taligheid van het vmbo-examen geschiedenis heb ik de afgelopen jaren veel geschreven.⁵ Geschiedenis is een talig vak waarbij begrijpend lezen een grote rol speelt. Soms is relatief veel tekst nodig om de context van een vraag te kunnen beschrijven en te kunnen begrijpen. Daarbij zijn leerlingen die goed zijn in taal in het voordeel, maar die leerlingen moeten wel geleerd hebben voor het examen en hun kennis en vaardigheden kunnen toepassen. Als het vak geschiedenis alleen maar gekozen wordt omdat het een 'leuk' vak is, dan zal een docent of decaan daaraan moeten toevoegen dat het een vak is waarvoor behoorlijk geleerd moet worden en dat geschiedenis ook nog een talig vak is.

PISA-onderzoek wijst uit, dat terwijl de prestaties van havo- en vwo-leerlingen op het gebied van taal op peil blijven, die van vmbo-leerlingen iets gedaald zijn ten opzichte van vorige metingen.⁶ Docenten en leerlingen merken soms op dat sommige begrippen te moeilijk zijn. Vaak zijn dat begrippen die bij het vak geschiedenis horen, die in de syllabus staan en die daarom gekend moeten worden. Er is maar één remedie: veel oefenen met oude examens wat betreft vraagstelling, taal en historische begrippen, maar dan wel tijdens lessen die gegeven worden door bevoegde vakdocenten.

Chronologie

In ieder examen zitten moeilijke en makkelijke vragen, zo ook in het examen GL/TL 2017-1 van dit jaar. Moeilijke vragen zijn soms het gevolg van examinering van het verrijksdeel, dat inhoudelijk en wat vaardigheden betreft meer van de leerlingen vergt. Maar vragen uit het verrijksdeel gekoppeld aan een spotprent of aan propaganda-afbeeldingen zijn vaak extra moeilijk. Zo waren vraag 27 over Nederlands-Indië/Indonesië (p' .37) en 34 over het Midden-Oostenconflict (p' .47) bepaald pittig te noemen. Extra moeilijk is de interpretatie van spotprenten. Vmbo-leerlingen vinden het moeilijk de strekking van een boodschap in een spotprent goed onder woorden te brengen. Soms nemen ze de boodschap in een spotprent letterlijk (zie kader 1). ▶

¹ Voor nadere tekst en uitleg over de examens vanaf 2018, zie *Kleio* 2, jrg. 58, maart 2017, p. 60-63.

² Zie: <https://tinyurl.com/y93rhvw8>.

³ Voor een toelichting op de controlebaarheid van de digitale examens, zie de reactie van het CvTE: <https://tinyurl.com/y7ayykwow>.

⁴ Voor de brochure, zie: <https://tinyurl.com/hr6ntpo>.

⁵ Zie bijvoorbeeld: <https://tinyurl.com/jrl889b>.

⁶ Het PISA-onderzoek (Programme for International Student Assessment) is een grootschalig internationaal vergelijkend onderzoek naar de kennis en vaardigheden van 15-jarigen. Het onderzoek wordt uitgevoerd onder auspiciën van de OESO. Zie: <https://tinyurl.com/y9emlfht>.

Kader 2

De gegevens van de Toets- en Item Analyse op basis van de versnelde correctie

Hieronder staan schematisch de gegevens die bij het Cito via het Wolfsysteem zijn binnengekomen op basis van de versnelde correctie. Deze gegevens zijn nodig om een afgewogen oordeel te kunnen geven over de aanvaardbaarheid, validiteit en betrouwbaarheid van het examen. Ook is het mogelijk om op basis van deze gegevens een vergelijking te maken met eerder afgenomen examens. Samen met het commentaar dat na afname op de examens gegeven wordt, leidt dit tot de vaststelling van de normering (de N-term) door het CvTE.

Het vmbo-examen 2017 in cijfers (alleen het papieren examen GL/TL):

	GL/TL
gemiddelde score / schaallengte	39,07 / 65
gemiddelde p-waarde*	0,60
vastgestelde N-term*	0,9
% onvoldoende (na vaststelling door CvTE)	19,6
gemiddelde cijfer	6,3
betrouwbaarheid*	0,76
standaarddeviatie*	7,68
aantal kandidaten	23.624
steekproefgrootte	19.245

* De **gemiddelde p-waarde** is een maat voor de moeilijkheidsgraad van een examen. Van eenzelfde orde is de **p'-waarde van een vraag**. Een p- of p'-waarde van .10 betekent een erg moeilijk examen of een erg moeilijke vraag. Een waarde van .90 een erg makkelijk examen of een erg makkelijke vraag. De p/p' wordt berekend door de gemiddelde score op een examen/vraag te delen door de maximaal haalbare score op dat examen/die vraag. De waardes worden vaak aangegeven als een percentage.

* De **N-term** of de **normeringsterm** is een ijkvariabele die gebruikt wordt om de score op het examen om te zetten in een cijfer. Hoe hoger de N-term, hoe (relatief) moeilijker het examen was.

* De **betrouwbaarheid** is de mate waarin de scores consistent, nauwkeurig en reproduceerbaar zijn, kortom vrij van meetfouten.

* De **standaarddeviatie** is een spreidingsmaat. Hoe groter de spreiding, hoe beter de hele scoreschaal wordt benut.

Zie voor meer informatie de toetstechnische begrippenlijst:

<https://tinyurl.com/pjhp4h>.

Er zaten enkele vragen in het examen die iets te veel van de leerlingen vergden (en dus minder geslaagd waren), zoals vraag 37, waarbij de dalende uitgaven van het ministerie van Defensie in Nederland vanaf 1989 gekoppeld moesten worden aan de val van de Muur/het einde van de Koude Oorlog (p' .21) en vraag 40, waarbij een overzicht van het aantal nieuwe landen in 1991 gekoppeld moest worden aan het opkomende nationalisme in Europa (p' .17). Daar stonden dan weer enkele erg makkelijke vragen tegenover (vraag 1: p' .90 en vraag 10: p' .92). Het gehele examen kwam uiteindelijk uit op een gemiddelde p-waarde van .60, met een gemiddeld cijfer van 6,3 en een N-term van 0,9, een heel gemiddeld examen dus (zie kader 2).

Leerlingen vinden vragen die te maken hebben met het in een juiste volgorde plaatsen van gebeurtenissen of afbeeldingen in de tijd, de chronologievragen, moeilijk. Het ontbreekt hen daarbij aan een chronologisch-historisch kader. Toch is dit jaar te merken dat op deze vragen flink geoefend werd. Met een gemiddelde p-waarde van .60 wijken deze vragen (het gaat om vraag 17, 25, 39 en 44) niet af van de gemiddelde p-waarde van .60 van het hele examen. Soms vinden docenten het wel lastig de juiste score toe te kennen aan deze vragen, maar ook hier geldt: oefening baart kunst (zie kader 3).

Digitale examens

Het vmbo bestaat naast GL en TL nog uit twee andere leerwegen: BB en KB. Voor deze twee leerwegen bestaan er naast de papieren examens, die nauwelijks meer worden afgenomen, ook digitale examens geschiedenis. Het betreft voor geschiedenis maar een kleine groep leerlingen die deze examens maakt, per leerweg ongeveer tweehonderd, maar omdat er bijna 24.000 kandidaten in GL/TL het examen geschiedenis doen, dreigt deze groep aan de aandacht te ontsnappen (zie kader 4). De meerwaarde van digitale examens zit in de mogelijkheid deze flexibel per school en per kandidaat af te nemen. Inhoudelijk hebben deze examens als voordeel dat afbeeldingen in kleur kunnen worden opgenomen en dat het mogelijk is audiovisuele middelen in te zetten, en dat is juist voor deze doelgroep uiterst aantrekkelijk. Bovendien vindt correctie op een snelle manier plaats: alleen enkele open vragen moeten handmatig nagekeken worden, de rest gaat automatisch. Helaas waren er dit jaar enkele kleine technische onvolkomenheden die geleid hebben tot enkele errata, waarvoor de leerlingen overigens gecompenseerd werden.

Examens vanaf 2018

Bepaald verheugend mag genoemd worden dat 92 procent van de docenten na afloop van het examen via een digitale vragenlijst, de zogenaamde

Kader 3

Toekenning scorepunten bij volgordevragen, zoals vraag 17 en 25:

Het gaat om vragen waar een vijf- of zestal gebeurtenissen of afbeeldingen in een juiste, chronologische volgorde gezet moet worden. Deze vragen zijn vaak twee scorepunten waard. In het cv bij beide vragen staat de opmerking: *Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, mag één scorepunt worden toegekend.*

Het juiste antwoord van vraag 17 is: 5, 3, 1, 4 en 2.

Antwoord leerling: 3, 5, 1, 4 en 2.

Correctie: haal de 5 weg en er staat 3, 1, 4 en 2, dus: 1 punt (kan ook met het weghalen van de 3: 5, 1, 4 en 2, dus ook: 1 punt).

Antwoord leerling: 5, 1, 3, 4 en 2.

Correctie: haal de 1 weg en er staat: 5, 3, 4 en 2, dus: 1 punt (kan ook met het weghalen van de 3: 5, 1, 4 en 2, dus ook: 1 punt).

Antwoord leerling: 5, 3, 1, 2 en 4.

Correctie: haal de 2 weg en er staat: 5, 3, 1 en 4, dus: 1 punt (kan ook met het weghalen van de 4: 5, 3, 1 en 2, dus ook: 1 punt).

Conclusie: in alle genoemde voorbeelden moet er één scorepunt toegekend worden, conform de opmerking. Voor vraag 25 geldt dezelfde toepassing van de opmerking als voor vraag 17.

quicksan, aangaf dat de inhoudelijke aansluiting van het examen op het onderwijs voldoende tot (zeer) goed was. Of dit het komend jaar bij de examinering op basis van de vernieuwde syllabus het geval is, moet afgewacht worden. Bij de voorbereiding op de examinering van de nieuwe syllabus speelt de vakdocent een grote rol. De aanpak van de nieuwe examens zal niet totaal anders zijn, maar het kennismaken van de vernieuwde syllabus is wel noodzakelijk. Deze syllabus is onder andere te vinden op Examenblad.nl en op de website van CVTE.⁷ Verder is er een brochure uitgebracht ter voorbereiding op de nieuwe examens en zijn er voorbeeldexamens gemaakt voor BB, KB en GL/TL. De veranderingen in de examens vanaf 2018 zijn als volgt te herkennen:

- de geleerde kennis moet kunnen worden toegepast op voor de leerlingen onbekende bronnen
- overallvragen, zowel horizontaal in de stof als verticaal in de tijd
- nieuwe examenstof
- nieuwe vraagtypen
- het gebruik en toepassen van kernbegrippen staatsinrichting die voorafgaan aan de inhoudelijke examenstof
- het gebruik van tussenkopjes bij ieder van de zes perioden en een kopje 'Door de tijd heen' bij vragen die over meer dan één periode gaan.

Maar veel blijft ook hetzelfde, zoals:

- een groot deel van de inhoudelijke omschrijving
- de opzet met open en gesloten vragen en de verdeling tussen deze vragen
- de lengte van het examen
- vrijwel alle vraagtypes uit de bestaande examens komen ook voor in de nieuwe examens
- voor GL/TL blijft het verrijksdeel grotendeels bestaan, maar dan wel geïntegreerd, verspreid over de hele stof en cursief in de syllabus weergegeven. Tijdens de jaarlijkse vmbo-didactiekconferentie, die dit jaar plaatsvindt op vrijdag 3 november in Utrecht, zal op de ontwikkelingen rondom de nieuwe syllabus en de wijze van examinering nader worden ingegaan.⁸ ■

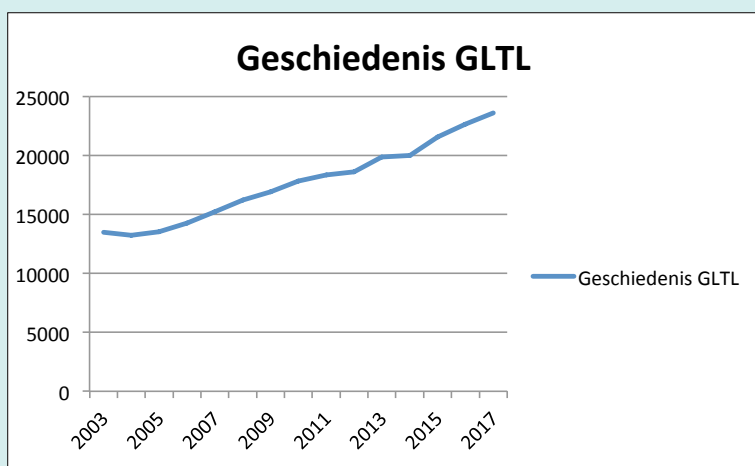
De auteur dankt Stefan Boom, Gerard Steenhagen, Evelien Verhelst, Hugo Gitsels, Maarten de Groot en Rolf Zandbergen voor hun opmerkingen en bijdragen.

⁷ Zie: <https://tinyurl.com/yd2zgkbf> en <https://tinyurl.com/ya4k2d4a>.

⁸ Voor meer informatie, raadpleeg: <https://tinyurl.com/ybs3r5e7>.

Kader 4

Het totaal aantal kandidaten geschiedenis GL/TL (2003-2017)

Percentage van het aantal kandidaten dat in GL/TL geschiedenis als examenvak heeft (2003-2017):

